

Araştırma Makalesi

Başvuru: 19.09.2022

Kabul: 10.10.2022

Atıf: Kızıltan, Ömer, Olcay Bayraktar ve Mehmet Ali Dombaycı. "Türkiye'de Yükseköğretimde Felsefe Geleneği ve Kültürünün Millî Kültür ve Halk Kültürüyle İlişkisi," *Temaşa Felsefe Dergisi* sayı: 18 (Aralık 2022): 86-102. <https://doi.org/10.55256/temasa.1177274>

Türkiye'de Yükseköğretimde Felsefe Geleneği ve Kültürünün Millî Kültür ve Halk Kültürüyle İlişkisi

Ömer Kızıltan¹

ORCID: 0000-0001-6582-3989

Olcay Bayraktar²

ORCID: 0000-0002-2538-2960

Mehmet Ali Dombaycı³

ORCID: 0000-0002-2428-8884

DOI: 10.55256/TEMASA.1177274

Öz

Felsefe kültüründen bahsedebilmek için özellikle tarihsel süreçte izi sürülebilir bir devamlılık gereklidir. Son yüz yılda ülkemizde bu devamlılığın daha çok *yükseköğretim kademesiyle sınırlı kaldığı* ileri sürülebilir. Ancak toplumda bir felsefe kültüründen bahsedebilmek için bunun yükseköğretim kurumlarının dışına da taşmış olması gerekir. Bu noktada, yükseköğretimdeki felsefe gelenekleri ve kültürü ülkeye veya medeniyete özgü düşünme biçimleriyle ilişkide olmalıdır. Ülkeye veya medeniyete özgü düşünme biçimleri millî kültür ve halk kültürü gibi kavramlar *içinde ifade edilebilir*. Bu açıdan, Türkiye özelinde, felsefenin halk kültürüyle buluşup buluşmadığı sorusuna dolaylı yollardan yanıt aranmaya çalışılmıştır. Bu amaç doğrultusunda Cumhuriyet'ten itibaren yükseköğretimde felsefe *kültürüne* etki eden başta kuşak farklılıklarına değinerek yükseköğretim düzeyinde gelenekler, problemler ve konu alanlarındaki farklılaşma ortaya konulmuş; devamında ise dernekleşme çabaları, felsefe dili tartışması, çeviri faaliyetleri gibi konulara da değinilerek ülkemizdeki felsefe kültürünün halk kültürü ile ilişkisi ele alınmıştır. Sonuç ve öneriler kısmı ile de felsefe geleneklerinin bir tür felsefe kültürüne dönüşerek kendi dışına açılmasının imkânları üzerinde öneriler ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet Dönemi, Felsefe Kültürü, Felsefe Geleneği, Millî Kültür, Halk Kültürü.

The Relationship of Philosophy Tradition and Culture with National Culture and Folk Culture in Higher Education in Turkey

Abstract

In order to be able to talk about the culture of philosophy, a traceable continuity is necessary especially in the historical process. In the last hundred years, it can be argued that this continuity has been limited to the higher education level in our country. However, in order to be able to talk about a philosophy culture in society, it must have extended beyond higher education institutions. At this point, the traditions and culture of philosophy in higher education should be in relation to the specific ways of thinking with the country or civilization. Ways of thinking which specific to the country or civilization can be expressed in concepts such as national culture and folk culture. From this point of view, in the case of Turkey, an indirect answer has been sought to the question of whether philosophy meets folk culture. In line with this purpose; traditions, problems and differentiation in subject areas at the higher education level have been put forward by referring to the generational differences that affect the philosophical culture in higher education since the Republic, in the continuation, the relationship between philosophy culture and folk culture in our country has been addressed by were also touching on issues such as association efforts, philosophical language discussion, translation activities. In the conclusion and suggestions section, suggestions have been put forward on the possibilities of opening philosophical traditions outside themselves by turning into a kind of philosophical culture.

Key words: Republican Period, Philosophical Culture, Philosophical Tradition, National Culture, Folk Culture.

¹ Arş. Gör., Çukurova Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Bölümü. okiziltan@cu.edu.tr

² Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Birimi. olcay.bayraktar@omu.edu.tr

³ Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Bölümü. dombayci@gazi.edu.tr

Giriş

Modern dönemde millî kültürün ve halk kültürünün kuruluşu ve yayılmasında, birçok ülkede yükseköğretim kurumları çeşitli görevler üstlenmiştir. Gutting’e göre yükseköğretim “...iyisiyle kötüsüyle, bilim, felsefe, tarih, sanat ve edebiyat gibi insani temelleri iletme ve aktarma aracımızdır...”⁴ Yükseköğretim kademesi, düşünce ve kültür aktarımı ve devamlılığında üstlendiği görevlerle felsefe ve kültür arasındaki ilişkinin başlangıç noktasındadır. Yükseköğretimdeki felsefe oluşumları kültürün kurucu ve asli bileşenlerindedir.

Felsefe oluşumları, felsefe geleneği veya felsefe kültürü olarak ifade edilebilir. Bu çalışma özelinde, felsefe kültürü kavramıyla Türkiye’de halkla buluşma olasılığı taşıyan bütün bir felsefe geleneği kastedilmektedir. Felsefe geleneği kavramıyla ise üniversitelerde felsefe alanının kurumsallaşmasının ayrı ayrı da olsa birer gelenek hâline bürünmesi kastedilmektedir.

Çalışmanın temel problemi, ülkemizdeki felsefe geleneklerinin olumlu veya olumsuz yönleriyle ve bize özgü düşünme tarzlarıyla harmanlanarak Türkiye’de felsefe kültürü ifadesiyle adlandırılıp adlandırılmayacağı üzerine kuruludur. Türkiye’de felsefe kültürünü incelemek için başlıca hareket noktası felsefenin kurumsal karşılık bulduğu yükseköğretim kurumlarıdır. Bu bağlamda ülkemizde temsil bulan çeşitli akımlar içerisinde, birincisi akımın ağırlıklı felsefi nitelikte olması ve ikincisi yükseköğretim kurumlarında gelişmiş olması ölçüt olarak belirlenmiştir.

Türkiye’de yükseköğretimde felsefe kültürünün kurumsallaşmasının incelenmesi düşünce ve kültür aktarımının nitelik ve niceliği, felsefe ve kültür ilişkisinin boyutları, kültürle ilgilenen bilimlerin ve felsefi düşüncenin buluşma noktası gibi birçok bağlama ışık tutabilmek için kritik önemdedir. Çalışmanın uzak amacı incelenen konu üzerinden bahsi geçen bağlamlara bir giriş yapabilmektir. Ayrıca, Türkiye’de felsefe kültürü ve geleneklerinin durumuna ilişkin sonuçlara ulaşabilmek ve geleceğine ilişkin önerilerde bulunmak amaçlanmaktadır. Bu inceleme neticesinde öneriler sunabilmek aslında millî kültür ve halk kültürü kavramlarıyla da yakından ilişkilidir. Dolayısıyla çalışma, millî kültür ve halk kültürü ile felsefe kültürü arasındaki ilişki ve etkiye de odaklanmaktadır.

Böyle bir inceleme aracılığıyla bazı alt amaçlardan da bahsedebilme imkânı doğmaktadır. Felsefenin disiplinleri, konu ve problem alanları ile halk bilimi gibi kültüre yönelik alanlar arasındaki disiplinler arası çalışmalar için felsefe ve halk kültürü arasında bağlantı noktalarını kuvvetlendirecek bakış açılarına ulaşabilmek mümkündür.

Çalışmada doküman analizi yöntemiyle yükseköğretimde felsefenin kurumsallaşma sürecinde felsefecilerin kuşak ayrımı bağlamında yöneldiği disiplinler, problemler ve konular felsefe kültürü ve felsefe geleneği kavramları aracılığıyla incelenmiştir. Türkiye’de yükseköğretimde felsefe kültürü ve geleneği olgu ve olay boyutuyla kronolojik olarak sunulmuştur. Ayrıca bu geleneklerin dernekleşme, çeviri ve dil üzerine faaliyetleri tematik olarak çalışma konusuna dâhil edilmiştir. Ulaşılan değerlendirmeler felsefe kültürü ve geleneğinin geliştirilmesi için bazı önerilerle millî kültür ve halk kültürüne katkısı yönünde sonuçlandırılmıştır.

⁴ Garry Gutting, *Gündelik Hayatta Felsefe Nasıl Kullanılır?*, çev. Tuğçe Ayteş. (İstanbul: The Kitap Yayınları, 2018), 179.

1. Cumhuriyet Dönemi Yükseköğretimde Kuşaklara Göre Felsefeciler

Birinci kuşak kendi içerisinde Cumhuriyet öncesi ve sonrasına uzandığı için iki kısımda ele alınabilir. Cumhuriyet öncesinde İsmail Hakkı İzmirli, Mehmet Ali Ayni, Babanzade Ahmet Naim, Mehmet Şerafettin Yaltkaya, Halil Nimetullah Öztürk, Mustafa Şekip Tunç, Yusuf Ziya Yörükân, Mehmet İzzet, Mehmet Emin Erişirgil, Orhan Saadeddin Berksan gibi isimler vurgulanmaktadır. Cumhuriyet sonrasında ise yine birinci kuşak felsefeci olarak değerlendirilen fakat 1933 reformu sonrası etkisi daha fazla hissedilen isimler vardır. Bunlar başlıca Osman Pazarlı, Hasan Ali Yücel, Hilmi Ziya Ülken, Mazhar Şevket İpşiroğlu, Halil Vehbi Eralp, Mehmet Karasan, Abdullah Necati Akder, Macit Gökberk, Takiyettin Mengüşoğlu, Nusret Şükrü Hızır, Aydın Sayılı gibi isimlerdir.⁵ Birinci kuşaktan bazı felsefeciler Cumhuriyet sonrasında yabancı hocalarla çalışmıştır. Bu hocalardan başlıca Hans Reichenbach, Ernst Von Aster, Walter Kranz, Joachim Ritter, Heinz Heimsoeth, Oliver Lacombe gibi isimlere işaret edilebilir.

İkinci kuşak felsefeciler Hüseyin Batuhan, İsmail Tunalı, Bedia Akarsu, Fuat Sezgin, Sevim Tekeli, Cemal Yıldırım, Nermi Uygur, Nihat Keklik, Teo Grünberg, Necati Öner, Mübahat Türker Küyel, İbrahim Ağâh Çubukçu, Selahattin Hilav, Bilge Karasu, Saffet Bilhan gibi isimlerden oluşmaktadır.⁶

Üçüncü kuşak felsefeciler Tüten Anđ, Uluđ Nutku, İhsan Turgut, Önay Sözer, Yaman Örs, İoanna Kuçuradi, Hilmi Yavuz, Dursun Murat Çüçen, Süleyman Hayri Bolay, Hüseyin Aydın, Fahrettin Olguner, Mahmut Coşkun Değirmencioğlu, Afşar Timuçin, Necla Arat, Esin Kahya, Akın Etan, Hayrani Altıntaş, Mehmet Naci Bolay, Mehmet Aydın, Doğan Özlem, Ahmet Arslan, Suvar Kösearif, Mahmut Kaya, Necmettin Tozlu, Ömer Naci Soykan, Atilla Erdemli, Şahin Yenişehirlioğlu, Fatma Pınar Canevi, Necip Taylan, Bilal Dindar, Şaban Teoman Duralı, Hacı Bekir Karlığa, Ahmet İnam, Murtaza Korlaelçi, Hasan Şahin, Şafak Hayri Ural, Arda Denkel, Dursun Murat Çüçen, Hüsameddin Erdem, Hasan Katipođlu, Kenan Gürsoy, İsmail Yakıt, Mustafa Çağrııcı, Betül Çotuksöken, Yasin Ceylan, Mehmet Tahir Yaren, Mehmet Bayraktar, Alparslan Açıkgenç, Ahmet Cevizci gibi isimlerden oluşmaktadır.⁷

Dördüncü ve beşinci kuşakta çalışmanın sınırları içerisinde sayılamayacak kadar çok isim vardır. Bir alt başlıkta bu kuşakların temel görüşleri ve özellikleri, aşağı yukarı hangi dönemlerde yeni kuşaklara geçilebildiği, kuşaklar arasındaki hoca-öğrenci ilişkileri vb. hususlar ele alınırken millî kültür ve halk kültürüyle olan bağlantı noktaları açığa çıkarılmaya çalışılacaktır.

2. Felsefe Bölümlerinin Kuruluşu Bağlamında Gelenekler, Problemler ve Konu Alanları

Türkiye’de felsefe kültürünün bugünkü kurumsal oluşumu 20. yüzyılın başlarındaki ilk kuşak felsefecilerden başlatılabilir. “Dârülfünûn’u Şahane” açıldığında felsefe dersi konu ve yöntem bakımından henüz Batı felsefesiyle tam örtüşmemektedir. Batı felsefesi Tanzimat sonrası etkisini göstermeye başlamış ve Cumhuriyet sonrası sistematikleşmiştir. Fransa’ya gönderilen öğrencilerin etkisiyle aktarmacı ve orijinallikten uzak şekilde Fransız kültürü ve felsefesi hissedilmektedir. Aydınlar kendi dünya görüşünü yaymada felsefeden faydalanmak istemiştir. Özellikle Fransız İhtilalinin özgürlük, eşitlik, adalet gibi görüşlerini yayma amacı felsefi

⁵ Mehmet Vural, *Tanzimat’tan Günümüze Türkiye’de Felsefe* (Ankara: Elis Yayınları, 2018), 81.; Pascale Roue, “Rakip Paradigmalar: Alman Felsefesinin İstanbul Üniversitesine Girişi,” *Felsefe Arkivi* sayı: 49 (2018): 41-43.

⁶ Vural, *Tanzimat’tan Günümüze Türkiye’de Felsefe*, 87.

⁷ Vural, *Tanzimat’tan Günümüze Türkiye’de Felsefe*, 88.

meseleleri tetkikte yüzeyselliğe yol açmıştır.⁸ Bu çabalar yeni bir kültür arayışı ve oluşumu anlamındadır. Birçok felsefeci de sürecin içerisinde. Tanzimat sonrası, felsefenin kültür yaşamında yer edinmesi açısından Cumhuriyet dönemi için bir ilk temeldir.

Kafadar’a göre 1913-1917 arasında kurulan Dârülfünûn’daki Felsefe bölümünün, savaş ve gençlerin silahlı olmaları gibi koşullarda, 1923’e kadar 20 mezun vermesi azımsanamaz. Mezunlardan biri Hasan Ali Yücel’dir.⁹ Cumhuriyet’te devam eden Batıya öğrenci gönderme uygulaması felsefenin yeni millî kültürün parçası olma ve toplumsal dönüşümde rol üstlenme gibi iddialara sahip olabildiğini sağlamıştır. Yücel’in ifadesine göre orta ve yükseköğretimde felsefe dersi verecek kişilerin yetiştirilmesi amacıyla 1930-1936 arasında 36 öğrenci yurt dışına gönderilmiştir.¹⁰

Topakkaya’ya göre Türkiye’de felsefe üzerinde Almanya, Fransa, Amerika-İngiltere gibi ülkeler belirleyici olmuştur.¹¹ Vural’ın röportajında ifade edildiği gibi “Fransa’dan dönenler genellikle Bergsonculuk ve egzistansiyalizmi; Almanya’dan dönenler romantizmi, felsefi antropoloji, yeni ontoloji ve fenomenolojiyi; İngiltere’den dönenler yeni realizm ve yeni pozitivizmi; Amerika Birleşik Devletleri’nden dönenler ise pragmatizmi” ülkemize getirmiştir.¹² Fransa merkezli pozitivizme olan ilgi sosyolojiyle yakın bağlantılar kurmayı kolaylaştırdığı için önemlidir. Sosyolojiye yönelmede yükseköğretim veya felsefe alanı dışında belirleyiciler de mevcuttur.

Sosyolojinin toplumsal alanı ilgilendiren kavramları içerisinde ilerleme, ideal, olgu, evrim, dayanışma gibi daha birçok kavramın millî kültürle bağlantısı aynı zamanda felsefi tartışmalardır. Bireyci isimlerden ziyade Gökalp ve Durkheim’daki gibi toplum merkezli düşünceler uzun bir dönem tercih edilmiştir.¹³ Toplumsal sorunlara pratik çözümler sunması ve kurumlarda uygulanabilmesi sosyolojiyi öne çıkarmıştır. Özlem’e göre ise dönemin sosyolojisinin ardında pozitivist felsefe prensipleri yatmaktadır.¹⁴ Bu durum, sosyoloji öne çıksa da arka planda felsefe gelenek ve kültürünün de işlediğini gösterir. Ayrıca Kaynardağ’a göre bilimin yüceltilmesi gibi eğilimlerle birlikte felsefe de toplumsal gereksinim odaklı değerlendirilmiştir.¹⁵ İster sosyoloji ister felsefe kaynak olarak alınsın, devletin kurumlarıyla birlikte, bir düşünce temeline dayanan millî kültür etrafında halka doğru yönelmesi söz konusudur. Düşünce içeriği daha çok Fransız pozitivizmi, ideal

⁸ Hüseyin Tolga Arslan, “Dârülfünûn’dan İstanbul Üniversitesi’ne Felsefe Öğreniminin Yapılandırılması,” *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* 16, sayı: 61 (2017): 53.; Nejat Bozkurt, *Felsefe Işığında Arayışlar* (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2012), 354.; Osman Kafadar, “Felsefe Öğretiminin Türk Eğitim Sistemine Girişi ve Tarihi Gelişimi,” *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 27, sayı: 1 (1994): 282.; Osman Kafadar, *Türkiye’de Kültürel Dönüşümler ve Felsefe Eğitimi* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2000), 119.; Doğan Özlem, *Türkçede Felsefe* (İstanbul: Notos Yayıncılık, 2015), 36.; Ömer Naci Soykan, “Felsefede Gelenek Oluşturmak,” *Felsefelogos* 2, sayı: 5 (1998): 32.; Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi* (İstanbul: Ülken Yayınları, 2005), 488-489.

⁹ Osman Kafadar, “Türkiye’de Yükseköğretimde Felsefe Eğitimi- Tarihsel Gelişim ve Lisans Eğitiminin Bir İncelemesi” (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 1998), 137-141.

¹⁰ Hasan Ali Yücel, *Türkiye’de Ortaöğretim* (Ankara: Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, 1994), 87, 91.

¹¹ Arslan Topakkaya, “Gelecek Kuşaklar İçin Türkiye’de Felsefenin Gelişiminde Alman Felsefesi ve Filozoflarının Rolü” *I. Uluslararası Tarihi ve Kültürel Yönleriyle Türk-Alman İlişkileri Sempozyumu* içinde, ed. Ramazan Çalık, Claus Schönig, Mustafa Çıpan ve Hüseyin Muşmal (Konya: TC. Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü ve Teknoloji Enstitüsü, 2010), 462-463.

¹² Mustafa Hizmetli, “Prof. Dr. Mehmet Vural ile Türkiye’de Felsefe Üzerine Söyleşi,” *Çeşm-i Cihan: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E-Dergisi* 7, sayı: 1 (2020): 154.

¹³ Olcay Bayraktar, *Millî Eğitim Düşüncemiz ve Yapılandırıcılık: Felsefi Sosyolojik Tarihi Boyutlarıyla* (Ankara: Eskiye Yayınları, 2021), 109-122.

¹⁴ Özlem, *Türkçede Felsefe*, 37.

¹⁵ Arslan Kaynardağ, *Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Felsefe- Düşünceler, Etkinlikler, Filozoflar, Söyleşiler* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002), 4-5.

kavramıyla ilişkili olarak Alman romantizmi, evrim kuramından yararlanıldığı noktalarda biyolojizm ve H. Spencer düşüncesi ve Amerika'yla ilişkiler geliştikçe pragmatizmle ilişkilendirilebilir. Bu akımların halkta bulduğu karşılık ise tartışmalıdır. Birinci kuşakta Osmanlı felsefesini bilen ve Türk-İslam Düşünce Tarihi üzerine çalışmalar yapmış modernleşme anlayışındaki böylesi görüşlere karşı çıkan felsefeciler vardır. Bazı felsefeciler ise savunucudur. Felsefi antropoloji, yeni ontoloji ve fenomenoloji gibi akımlar ise Cumhuriyet'in hedefleri bakımından daha dolaylı ve felsefeyi araçsallaştırmayan tarzda görüşler sunmuştur.

Tanzimat sonrası felsefenin daha çok pozitif bilimlerle bağlantılı kısmının öne çıktığı ve Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde bunun gelişerek millî kültürü destekleyici değerlendirildiği söylenebilir. Ancak bu sadece bilime ağırlık vermek anlamına gelmez. Bilimden yana olmak aslında bir kültürel tercihtir. Batı'nın sadece savaş ve siyasetteki üstünlüğüne değil, kültür ve medeniyet seviyesine ulaşmak yeni toplumun millî kültürüyle ilişkilendirilmiştir. Kafadar'a göre Türk bilimini yaratma ve kültürünü araştırma çabasında Dârülfünûn'daki felsefe bölümünün de üzerine düşen görevi üstlenmesi beklenmiştir.¹⁶ Kurucu iradenin yönlendirmesiyle dil, kültür ve tarih araştırmalarına ağırlık verilerek yeni insan modeli ve anlayışı geliştirilmeye çalışılmıştır.¹⁷ Millî kültür bağlamında Dârülfünûn'dan beklenen destek başta yabancı hocalardan edinilecek bilgi birikimle ve üniversitelerdeki çeşitli araştırmalarla halkın aydınlatılması yönündedir. Bu bakımdan Cumhuriyet, yükseköğretimden kaynağını alan ve felsefi derinlik içeren tarih, dil, kültür gibi alanlara yönelik "...yeni Türk alfabesi, Türk Tarih (1931) ve Türk Dil (1932) Kurumları, Millet Mektepleri (1928) ve Halkevlerinin (1932)"¹⁸ adeta bir yaygın eğitim kurumu gibi işlev görececek şekilde kurumsallaşmasını sağlamıştır. Kurucu fikir aslında millî kültürü halk kültürü sathında yaygınlaştırmanın yolu olarak, felsefenin de yer yer dâhil olduğu şekilde, 'halka doğru' bir hareketlenme geliştirmiştir.

Fransa'dan kaynak alan görüşlerden biri olarak Bergsonculuk, yirminci yüzyılın ilk yarısında ülkemizde de bir etki alanı oluşturmuştur. Bergsonculuk ülkemizde öncelikle 1905'ten 1918'e kadar pozitivism ve evrimciliğe tepki olarak Dergâh mecmuası temelinde bir etki alanı oluşturabilmiştir.¹⁹ Bu etki İstanbul Üniversitesi'nde Mustafa Şekip Tunç ile devam etmiştir.²⁰ İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde oldukça uzun bir süre Umumi Ruhیات kürsüsünde görevli olan Tunç felsefe, psikoloji ve pedagojiye yönelik çalışmaları bir arada yürütmüştür. Aynı zamanda pragmatist W. James ve Freud, Ribot gibi psikoloji alanından kuramcılarının etkisi de Tunç'un üzerinde görülmektedir.²¹ Tunç'un psikoloji alanından kuramcılarının etkisini de taşıyor olması saf bir Bergsoncu olmadığını gösterse de Bergson'un tanınması ve dikkate alınması noktasında katkısı oldukça önemlidir. Bu anlamda Türkiye'de pozitivism, sosyolojizm ve mekanizme karşı ruh ve hürriyet fikirleri etrafında bir felsefi düşünce alanı yaratma bağlamında Bergsonculuğun değerlendirilmesi oldukça önemlidir. Ancak bu pozitivismden uzak duran ve onu eleştiren herkesin Bergsoncu olduğu ve katışıksız bir içerikle Bergsonculuğun Türkiye'de yükseköğretimde çok güçlü olduğu anlamına gelmez. Kaldı ki Yıldız'ın

¹⁶ Kafadar, *Türkiye'de Kültürel Dönüşümler ve Felsefe Eğitimi*, 261.

¹⁷ Vural, *Tanzimat'tan Günümüze Türkiye'de Felsefe*, 69.

¹⁸ Suna Kili, *Atatürk Devrimi Bir Çağdaşlaşma Modeli* (Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1995), 195.

¹⁹ Ülken, *Türkiyede Çağdaş Düşünce Tarihi*, 375.

²⁰ Topakkaya, "Gelecek Kuşaklar İçin Türkiye'de Felsefenin Gelişiminde Alman Felsefesi ve Filozoflarının Rolü," 462.

²¹ Yakup Yıldız, "Mustafa Şekip Tunç ve Türk Felsefesindeki Yeri," *Kutadgubilig: Felsefe Bilim Araştırmaları* sayı: 18 (2010): 79-81, 90, 92, 100.

da belirttiği gibi 1930’lar sonrası Bergsonculuğun etkisini yitirdiği görülmektedir. Akımın muhafazakâr fikirleri güçlendirmesi gibi gerekçelerle, dönemin siyasi rejiminden yeterli desteği göremediği söylenebilir.²²

Felsefe geleneğinde Fransa merkezli görüşlerin hâkimiyeti, Fransız filozoflar üzerinden okunan Alman filozoflardan sonra azalmıştır.²³ Bu farklılaşmadaki önemli pay Dârülfünûn’un 1933’te İstanbul Üniversitesi’ne dönüştürülme süreciyle ilişkilidir.²⁴ Bu dönemde üniversitedeki felsefe yapılanmasında görev alan isimler çoğunlukla Alman felsefesiyle yakın bir bağlantıya sahiptir.²⁵ Üniversite reformuyla, öğretim üyeleri Maarif Vekilliği tarafından atanarak kürsüler yeniden organize edilip tanımlanmıştır. Dârülfünûn’da çalışanların bir kısmı üniversite dışında kalmış; bir kısmı emekliye ayrılmış; bir kısmı da başka görevlere verilmiştir.²⁶ Felsefe bölümündeki yenilenmede Alman felsefecilerin etkisi, doğrudan veya dolaylı, gerçekleşmiştir. Batı’dan dönen Almanya doktoralılarından Gökberk felsefe tarihi; Mengüşoğlu felsefi antropoloji, varlıkbilim, görüngübilim çalışmıştır. Ortak yönleri Hartmann’dır. Hartmann’ın öğrencisi Mengüşoğlu üzerinde etkisi daha fazladır. İkinci dünya savaşındaki baskı sonucu ülkemize gelen, bilim adamı ve felsefeciler de geleneklerin oluşumunda ve yayılmasında etkilidir. Reichenbach ve Von Aster’dan sonra zamanla Kranz, Ritter ve Heimsoeth yükseköğretimdeki kurumsallaşmada yer almıştır. Reichenbach, neo-pozitivizm ve analitik felsefenin tohumlarının atılmasında etkilidir ve görüşleri Hızır tarafından Ankara Üniversitesi’nde sürdürülmüştür.²⁷ Felsefi antropolojinin kurucusu olan ve Hartmann’ın dışında Nietzsche etkisinden de bahsedilebilecek Menüşoğlu’nun²⁸ özgünlük yakalayarak dünyada kazandığı tanınırlık dikkate değerdir.

Yabancı felsefecilerden ve Alman geleneğinden etkilenenlere Almanya’da sanat ve felsefe eğitimi alan İpşiroğlu eklenebilir. Hegel üzerine doktorasını tamamlayarak İstanbul Üniversitesi Felsefe bölümünde görev almıştır. Eralp ise Fransa’da eğitim görerek Fransız geleneğini yansıtmıştır.²⁹ Dönüşte Ankara Üniversitesi’nde görev alan Akder’in ise Fransa ve Almanya’daki felsefi gelişmeleri karşılaştırmak için yurtdışına gönderilmesi³⁰ felsefe alanında hangi ülkeyi merkeze almak gerektiği konusunda aslında bir kararsızlık oluşabildiğine işaret etmektedir. İlk kuşakta Osmanlı dönemi felsefe hareketlerine yakından şahit olmuş Ülken gibi felsefeciler de vardır. Galatasaray Lisesi’nde öğretmenken üniversite reformu sonrası “Türk Medeniyeti Tarihi” adlı yeni kürsüye Profesör Muavini olarak atanmıştır. Berlin’e giderek araştırmalar yapmıştır.³¹

Birinci kuşak felsefecilerin oluşturduğu geleneklerin dönemine denk gelecek şekilde doğrudan doğruya yükseköğretim içerisinde şekillenmeyen enerjetizm okulu ve Anadoluculuk akımına da yer verilebilir. Ülken’e göre Konya Felsefe Okulu olarak da bilinen enerjetizm akımı Ostwald ile Müller-Freinfels’in etkisi altında-

²² Yakup Yıldız, “Bergsonculuğun Türkiye’ye Girişi ve Türk Felsefesine Etkisi,” *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* sayı: 17 (2011): 354.

²³ Arda Denkel, *Düşünceler ve Gerekçeler* (Ankara: Doruk Yayınları, 2003), 87.

²⁴ Betül Çotuksöken, *Felsefe: Özne-Söylem* (İstanbul: İnkılap Yayınları, 2002), 121.

²⁵ Topakkaya, “Gelecek Kuşaklar İçin Türkiye’de Felsefenin Gelişiminde Alman Felsefesi ve Filozoflarının Rolü,” 464-466.

²⁶ Roure, “Rakip Paradigmalar: Alman Felsefesinin İstanbul Üniversitesine Girişi,” 42.

²⁷ Denkel, *Düşünceler ve Gerekçeler*, 90-93.

²⁸ Sadık Erol Er, Mustafa Günay, Semir Temiz ve Onur Varolun, “Türk Düşüncesinde Nietzsche Alımlaması: Eğilimler ve Figürler,” *Beytulhikme an International Journal of Philosophy* 10, sayı: 1 (2020): 290.

²⁹ Kafadar, *Türkiye’de Kültürel Dönüşümler ve Felsefe Eğitimi*, 267, 279.; Kaynardağ, *Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Felsefe-Düşünceler, Etkinlikler, Filozoflar, Söyleşiler*, 425.

³⁰ Kafadar, *Türkiye’de Kültürel Dönüşümler ve Felsefe Eğitimi*, 328.

³¹ Roure, “Rakip Paradigmalar: Alman Felsefesinin İstanbul Üniversitesine Girişi,” 43.

dır.³² 1925-1929 yılları arasında Konya merkezli olarak yayınlanan ve sadece felsefe dergisi olmayan Yeni Fikir isimli dergide görüşlerini dile getiren Namdar Rahmi Karatay ve Naci Fikret Baştaç enerjetizm akımını savunmuşlardır. Bu isimlerin felsefi kabulleri dönemin Bergson, W. James ve Durkheim'a yönelik ilgisine bir alternatiftir. Özellikle enerjetizm, materyalizmin bir türü olması üzerinden bazı eleştirilere maruz kalmıştır. Az sayıda aydın bu felsefe görüşünün farkında olmuş ve halk genelinde ise bir karşılığı olmamıştır.³³ Anadoluçuluk (veya memleketçilik) ise 20.yüzyılda Osmanlı'da ortaya çıkan toprak kayıpları sonucu kalan toprakların bütünlüğünü sağlamak adına, bir grup aydın tarafından benimsenmiştir.³⁴ Akım tarihçi, kültürcü ve ideolojik bir akım olarak Türk Ocağı içerisinde şekillenmiştir. Çünkü Osmanlılık, Turancılık, Türkçülük gibi akımlara alternatif bir tarih ve kültür kavrayışı sunmaktadır.³⁵ Anadoluçuluk akımının şekillenmesi, her ne kadar Ülken akımının oluşum süreci içerisinde olsa da, doğrudan doğruya üniversitelerdeki felsefe kürsüleri üzerinden olmamıştır. Akım yükseköğretim üzerinde yeterince gelenekleşmediği gibi bir süre sonra etkisini de yitirmiştir. Anadoluçuluk içerisinde Nurettin Topçu'yu da anmak mümkündür.

Sorbonne'da, Blondel'in öğrencisi olarak doktorasını tamamlayan ve ardından doçent olduğu halde yükseköğretimde kadro alamayan Nurettin Topçu'nun eser ve görüşleri, Cumhuriyet döneminin ve 1933 üniversite reformunun beklentileriyle pek uyumlu değildir.³⁶ Topçu, Anadoluçuluk akımı içerisinde diğer isimlerden daha farklı ve özgün görüşlere sahiptir. Ayrıca Blondel'in aksiyon felsefesinden etkilenmiş ve mistik yönleri sahip³⁷, bu itibarla, Bergson'a çeşitli eleştirileri olsa da belirli ölçülerde Bergson etkisi görülen ve doçentlik çalışmasını Bergson üzerine yapmış bir isimdir. Bu etkilerle birlikte Topçu, daha çok 'ahlak filozofu' olarak anılmaktadır.³⁸ Topçu'nun öğrencilerinin derlediği bir eser olan Türkiye'nin Maarif Davası, özellikle eğitim felsefesi ve öğretmenlik kavrayışı bağlamında ve eğitim fakültelerinde belirli bir kültürel ortamla buluşma şansı bulmuştur. Bu anlamda, Topçu, görüşleri, felsefe öğrencileri dışında da yayılan bir felsefecidir ancak bir felsefe geleneği oluşturma bağlamında yükseköğretimde bir görev almamıştır.

İkinci kuşağın oluşmasına ve yeni açılan üniversitelerle birlikte gelişen kurumsallaşmaya ilk kuşaktaki isimler ve gelenekler katkı sağlamıştır. Felsefe kültür ve geleneğinde konu alanları genişlemesine rağmen zaman zaman bize özgü bir felsefenin oluşturulamadığı yönündeki tartışmalar da gelişmiştir. Doğan'a göre bu tartışmalarla bağlantılı İlahiyat Fakültelerinde felsefenin yeri, din felsefesinin durumu gibi meseleler belli dönemlerde tartışılmış ve tartışmalar sürmektedir.³⁹ Modern Batı felsefesinde çoğunlukla, din-felsefe ilişkisi Orta Çağ'ın yüzeysel geçilip Antik Yunan'da derinleşme şeklinde ele alınmıştır. Batı'da din-felsefe gerilimi uzun yıllar sürse de dinsel motiflerin felsefi düşünce içinde serbestçe yeniden üretilebilmesiyle aşılabılmıştır. Türk yükseköğretiminde ise felsefe, uzunca bir dönem Batı felsefesiyle sınırlı ve dinle ilgilenilmemesi gereken

³² Ülken, *Türkiyede Çağdaş Düşünce Tarihi*, 417, 425-426.

³³ Bkz. Emel Koç, "Konya Enerjetizm Felsefe Okulu," *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi* 1, sayı: 1 (2009).

³⁴ Köksal Alver, "Anadoluçuluk ve Hilmi Ziya Ülken," *AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi* 3, sayı: 1 (2001): 133-134.

³⁵ Ülken, *Türkiyede Çağdaş Düşünce Tarihi*, 417, 477-480.

³⁶ Ali Utku, "Nurettin Topçu: İtaatkarlık ve İsyân Bir İnanç Psikolojisi Taslağı," *Temaşa Felsefe Dergisi* sayı: 5 (2016): 34.

³⁷ Levent Bayraktar, "Bir Düşünce Ekolü Olarak Anadoluçuluk," *Felsefe Dünyası* sayı: 49 (2009): 76-77.

³⁸ Murat Arıcı ve Filiz Sarı, "Prof. Dr. Ali Osman Gündoğan ile Söyleşi: Bergson'da Zihin-Beden Problemi, Nurettin Topçu'nun Bergson Eleştirileri ve Türkiye'de Felsefe," *Metazihin* 4, sayı: 2 (2021): 131.; Utku, "Nurettin Topçu: İtaatkarlık ve İsyân Bir İnanç Psikolojisi Taslağı," 34.

³⁹ Mehtap Doğan, "Türkiye'de Felsefenin Bugünü: Lisans Müfredatlarının Sayısal Analizi" *Türkiye'de Felsefe- Sorunlar ve Çözümler* içinde, yay. haz. Celal Türer (Ankara: Türk Felsefe Derneği Yayınları, 2018), 233.

bir alan gibi görülebilmektedir.⁴⁰ Öte yandan modern Batı felsefesindeki dünyevilik başta yeni millî kültür çabalarıyla felsefe alanının ilişkilenebilmesini sağlasa da felsefe kültür ve gelenekleriyle halk kültür ve geleneklerinin arasını da açabilmektedir.

Felsefenin alt disiplinlerine verilen öncelik tercih edilen kültür içeriğine, bakış açısına, akıma göre değişebilmektedir. Örneğin Hızır’ın İstanbul Üniversitesi felsefe bölümündeki eğitimi sonrası Reichenbach’ın çevirilerine odaklanması ve bilim felsefesine yönelmesi⁴¹ bağlamında bu ifade tasdik edilebilir. Ancak bu ifade felsefe için olmazsa olmaz bir kural niteliğinde değildir. Kafadar’ın yer verdiği gelişmeye göre, Ankara Üniversitesi’nde 1955’te kurulan Bilim Tarihi kürsüsünde Sayılı ve Arf’in etkisiyle DTCF’deki felsefi kurumsallaşma ve geleneğin bilim tarihine kaydığı söylenebilmektedir. Ayrıca Sayılı’nın bilimin köklerini Mısır ve Mezopotamya medeniyetlerinde araştırması ve felsefenin köklerinin Antik Yunan öncesine gittiğini ileri sürmesi⁴² erken Cumhuriyet döneminde felsefenin bilimsel yönlerine önem verilmesinden farklı bir gelişmedir. Bu gelişme, felsefe kültürüne Batı dışında bir genişleme katması ve yeni bir soluk getirmesi bakımından önemlidir. Bu gelişmeyle ortaya çıkan geleneği günümüzde devam ettiren akademisyenler mevcuttur. Öte yandan felsefenin bilim tarihi ve kültür tarihine indirgenmesine yol açtığı konusunda eleştirilere maruz kaldığı da görülmüştür. Vural’a göre böylesi konular arafta kalmıştır ve hâlâ tartışmalıdır. Bazı felsefe bölümleri bilim tarihine ağırlık vermekteyken bazıları böyle bir derse gerek duymamaktadır. Benzer durum mantık alanı için de söz konusudur. Mantığı felsefenin temeli görenler veya felsefeye dâhil etmeyenler mevcuttur.⁴³

Bir taraftan ikinci kuşak devraldığı geleneklerle birlikte kurumsallaşmaya katkı yaparken diğer taraftan felsefe ve millî kültür arasında kurulmaya çalışılan bağlantıya verilen önem azalmıştır. Çeviri faaliyetlerinin artışıyla bağlantılı olarak tanınırlık kazanan akım çeşitliliği artmış, ilgiler millî kültür ve halk kültürüyle ilişkilenebilmekten ziyade akademi içine doğru daha fazla kırılmaya başlamıştır.

Türkiye’de fakülte sayısı 1955’ten sonra giderek artmış yaşanan çeşitlenme sürecinde birçok Felsefe Bölümü kurulmuştur. 1969’a kadar sadece iki olan Felsefe Bölümü sayısı Hacettepe Üniversitesi’nde bölüm açılmasının ardından artış göstermiştir. Felsefe bölümleri 1975’te Atatürk Üniversitesi, 1979’da Ege Üniversitesi, 1982’de Boğaziçi Üniversitesi, 1983’te Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 1990’da Gazi Üniversitesi ve Uludağ Üniversitesi, 1993’te Mersin Üniversitesi, 1996’da Dicle Üniversitesi’nde açılmıştır.⁴⁴ Ayrıca 1995-2000 arasında Pamukkale Üniversitesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Kocaeli Üniversitesi, Erciyes Üniversitesi, Galatasaray Üniversitesi, Sakarya Üniversitesi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi’nde felsefe bölümü kurulmuştur. Bu kurumsallaşma süreci geleneklerin yayılması ve yerleşmesi açısından önemlidir.

Hacettepe Üniversitesi, Kuçuradi başkanlığında Mengüşoğlu çizgisinde çalışmış ve ahlak, özgürlük gibi konular etrafında İnsan Felsefesi, Değer Felsefesi gibi disiplinlere yönelmiştir.⁴⁵ İstanbul Üniversitesi geleneği Hacettepe’de devam etmiştir. Ege Üniversitesi’nde Hızır’ın öğrencisi Ahmet Arslan, Antik Yunan ve İslam

⁴⁰ Zeynep Direk, “Türkiye’de Felsefenin Kuruluşu,” *Defter* sayı: 33 (1998): 89.

⁴¹ Kaynarcağ, *Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Felsefe- Düşünceler, Etkinlikler, Filozoflar, Söyleşiler*, 343-344, 419.

⁴² Kafadar, *Türkiye’de Kültürel Dönüşümler ve Felsefe Eğitimi*, 341, 348.

⁴³ Vural, *Tanzimat’tan Günümüze Türkiye’de Felsefe*, 91.

⁴⁴ Betül Çotuksöken, *Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Öğretim ve Araştırma Alanı Olarak Felsefe-Seçilmiş Metinlerle* (Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, 2001), 30.; Çotuksöken, *Felsefe: Özne-Söylem*, 122.; Özlem, *Türkçede Felsefe*, 97.

⁴⁵ Denkel, *Düşünceler ve Gerekçeler*, 93.; Kafadar, *Türkiye’de Kültürel Dönüşümler ve Felsefe Eğitimi*, 409-410.; Vural, *Tanzimat’tan Günümüze Türkiye’de Felsefe*, 72.

1960'larda analitik felsefe etkili olmaya başlamıştır. Batuhan ve Uygur'un Alman geleneğinden analitik felsefeye yönelmesi konu ve yöntemde farklılaşmalar getirmiştir.⁴⁸ Bu geleneğin kurumsallaşmaya yaptığı katkı açısından ODTÜ'yle yan yana gelmesi önemlidir.

Türkiye'nin Amerika'yla ilişkilerinin gelişmesi, Amerikan modelinde teknik bir üniversitenin kurulmasını sağlamıştır. Bu bağlamda Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nin felsefe bölümünde teknik ve bilim bağlamındaki dersler öne çıkmıştır.⁴⁹ ODTÜ'ye İstanbul Üniversitesi'nden gelen Grünberg ve Batuhan'ın da etkisiyle bölümde sembolik mantık, bilim felsefesi alanları ve analitik felsefe veya neo-pozitivizm akımının ağırlığı hissedilmiştir.⁵⁰ Koç Üniversitesi ve Bilkent Üniversitesi felsefe bölümleri ise öğretim üyesi profilinde ve çalışma konularında gösterdiği farklılık açısından dikkate değerdir. Genel hatlarıyla diğer üniversitelerdeki geleneklerden ayrılmakta ve güncel yabancı akademik ortama yakın çalışma özellikleri göstermektedirler.

Ankara Üniversitesi'nde Pedagoji kürsüsünün felsefe altında konumlanması da bir arafta kalma vakasıdır. Bu ilk durum, eğitim ve felsefenin bir dönem birbirine yakın kurgulandığını göstermektedir. Ancak yakınlık devam etmemiş ve felsefe-eğitim bağı zayıflamıştır. Tüm kürsüler, 1982'de ayrı birer alan olarak fakültelerde yerini almıştır. Bu arada Vural'ın belirttiği gibi 1980'lerdeki Türk-İslam sentezi projesi Din felsefesi ve İslam felsefesi derslerinin felsefe bölümlerinde görünürlüğüne yol açmıştır.⁵¹ Böylece programlarda daha muhafazakâr ve milliyetçi görüşleri destekleyici içerikler etkisini artırmıştır.

Türkiye'de felsefe bölümlerinin sayısı doksanlı yıllarda artış gösterirken üçüncü kuşak felsefecilerin çalışmalarında yer verdikleri problemler ve konu alanları bir gelenekleşme yaratmıştır. Üçüncü kuşakta din-felsefe gerilimine ilişkin tartışma kuvvetlenmiştir. Cumhuriyet'in başlarında gerilimden ziyade üniversite reformunun etkisiyle belli başlı görüşler hâkim durumdayken 1980'ler sonrası din felsefe tartışması kuvvetlenmiştir. Direk'in gerilimin Batı'da çözüldüğünü belirttiği dönemler biz de sıçrama dönemleridir.

Bir felsefi gelenek de öncelikle İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümü ve Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, ardından Atatürk Üniversitesi ve Gazi Üniversitesi üzerinden ifade edilebilir. 1953'te İstanbul Üniversitesi'nde Gökberk'in takdiriyle asistanlığa başlayan ve Ülken ayrıldıktan sonra İslam Felsefesi derslerini devam ettiren Keklik, Türk ve İslam düşüncesinin felsefe geleneği olarak üniversitelerde kurumsallaşmasına ön ayak olmuştur. 1973'te İstanbul Üniversitesi'nde İslam Felsefesi kürsüsü kurulmuştur. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde ise Ülken'in de desteğiyle bu alanda çalışmalar yürütülmüş ve süreklilik kazanmıştır. 1980 sonrası Türk Düşünce Tarihi, İslam Ahlakı, Tasavvuf gibi alanlara ilgi artmış ve felsefe bölümlerinde de çalışılmıştır.⁵² Bu alanlara birçok üniversitedeki felsefe bölümü eğilse de gelenek oluşumunda Atatürk Üniversitesi ve Gazi Üniversitesi'ne işaret edilebilir. Öner, Atatürk Üniversitesi felsefe bölümünün temelini atmıştır. Bölümde

⁴⁶ Denkel, *Düşünceler ve Gerekçeler*, 94.

⁴⁷ Kaynardağ, *Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Felsefe- Düşünceler, Etkinlikler, Filozoflar, Söyleşiler*, 35.

⁴⁸ Denkel, *Düşünceler ve Gerekçeler*, 92.

⁴⁹ Kafadar, *Türkiye'de Kültürel Dönüşümler ve Felsefe Eğitimi*, 427, 429.

⁵⁰ Kafadar, *Türkiye'de Kültürel Dönüşümler ve Felsefe Eğitimi*, 293, 428.; Kaynardağ, *Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Felsefe- Düşünceler, Etkinlikler, Filozoflar, Söyleşiler*, 35.

⁵¹ Vural, *Tanzimat'tan Günümüze Türkiye'de Felsefe*, 92.

⁵² Vural, *Tanzimat'tan Günümüze Türkiye'de Felsefe*, 87, 102-104.

Varoluşçuluk, İslam felsefesi, Türk-İslam düşüncesi, mantık gibi konular ve modern Batı felsefesindeki akımların Türkiye’ye girişi üzerine tezler dikkat çekmiştir. Bölümden yetişen üçüncü kuşak içerisindeki bazı isimler farklı şehirlerdeki felsefe bölümlerinde kurucu görevler üstlenmiştir.⁵³ Örneğin Öner’in öğrencilerinden M. N. Bolay Gazi Üniversitesi felsefe bölümü kurucularındandır ve 1997’de S. H. Bolay bölümde görev almaya başlamıştır⁵⁴.

2000 sonrasında kurulan çok sayıda yeni üniversiteyle birlikte felsefe bölümü sayısı 2022 Haziran ayı itibarıyla 8’i vakıf üniversitesi olmak üzere toplam 61 olmuştur.⁵⁵

Üçüncü kuşak daha çok hocalarının izinden gitmişken dördüncü kuşakta çalışma alanlarının da farklılaşması kültür alanındaki spesifik başlıklarla ilişkilendirilebilir. Bilgi genişleyip artarken bilgiye ilişkin tartışmalar, bilginin sınırlarında bazı belirsizlikler de görülebilmektedir. Teknoloji geliştikçe veri kavramı da gündeme gelmiştir. Hızlı gerçekleşen değişim ve dönüşüm ruhu felsefe alanındaki çalışmaları etkilemektedir. Transhümanizm, posthümanizm, yapay zekâ felsefesi, sanal ortam, bilinç, çevre, özelleşmiş ve yeni dijital ortama özgü etik meseleler vb. çalışmalar yeni bakış ve dönüşümlere sebep olarak felsefe kültürü içinde yeni geleneklerin habercisi olabilir. Felsefenin geleceğe yönelmesi sayesinde kazandığı kalıcılık özelliği onu her durumda yeni kültürel süreçlerin içerisinde tutabilmektedir. Kaldı ki günlük yaşamda bireylerin yaşadığı karmaşık duruma ve maruz kaldıkları her türlü ortam ve bilgiye ilişkin birtakım kavrayışlar oluşturulabilmekte ve görüşler sunabilmektedir.

Türkiye’deki felsefe kültürü içerisinde Felsefe Grubu Eğitimi alanı da görev üstlenir. Bu öğretmenlik programı ilk kez 1984’te Çukurova Üniversitesi’nde açılmış ve 1985’te öğrenci alımı başlamıştır. İkincisi Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi’nde 1989’da kurularak 1991 yılında öğrenci almıştır. Sonuncusu ise Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi’nde 1993’te açılarak 1994 yılından itibaren öğrenci almıştır. Felsefe grubu, felsefe bölümlerine kıyasla eğitimle iç içe programlar arz etmektedir.⁵⁶

Kurumsallaşmaya ilişkin belirtilmesi gereken bir husus da İlahiyat Fakülteleri ve felsefe ilişkisidir. Din felsefesi, İslam felsefesi ve Felsefe Tarihi bilim dalları ekseninde çalışılan konularla birlikte felsefe geleneği İlahiyat Fakültelerinde de gelişmiştir. Ancak bu fakültelerde felsefeyle ilgili olumsuz görüşlerden de bahsedilebilir. Yine de İlahiyat Fakültelerinden felsefe alanında ve bölümlerinde etkili olmuş felsefeciler yetişmiştir. 2000’li yıllar sonrası felsefe bölümlerinde İlahiyat kökenli akademisyen sayısı artmıştır. Ancak üniversitelerin İlahiyat Fakültelerindeki felsefi kurumsallaşma bu çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur.

3. Dernekleşme Çabaları, Felsefe Dili Tartışması, Çeviri Faaliyetleri ve Halkla Buluşma

Kurumsallaşma üniversiteler dışında dernekleşme üzerinden takip edilebilir. Koç’a göre felsefe derneklerinin faaliyetleri kültür dinamizmi içerisinde sürekliliğin yakalanması ve gelenekten gelen birikimin akta-

⁵³ Vural, *Tanzimat’tan Günümüze Türkiye’de Felsefe*, 159.

⁵⁴ Vural, *Tanzimat’tan Günümüze Türkiye’de Felsefe*, 161.; Doğan, “Türkiye’de Felsefenin Bugünü: Lisans Müfredatlarının Sayısal Analizi,” 243.

⁵⁵ “Felsefe Programı Bulunan Tüm Üniversiteler,” YÖK, erişim 27 Haziran 2022, <https://yokatlas.yok.gov.tr/lisans-bolum.php?b=10068>

⁵⁶ Sakarya Üniversitesi, *Değişen Üniversite ve Felsefe Eğitimi*, III. Felsefe Çalıştayı erişim 27-28 Mayıs 2011, 46, 111.; Çukurova Üniversitesi, “Çukurova Üniversitesi Bölüm Hakkında,” erişim 13 Ağustos 2016, <http://egitim.cu.edu.tr/tr/detay.aspx?pageId=1563>

rılması bakımından önemlidir.⁵⁷ Dernek faaliyetleri felsefi faaliyetleri etkili organize edebilme, kendi içinde derli-toplu durma, felsefe kültürünü halkla buluşturma gibi amaçlarla ifade edilebilir. Erken dönem dernek faaliyetlerindeyse millî kültürde bir pozisyon edinme amacına işaret edilebilir.

Cumhuriyet'te ilk kez 1927'de "Türk Felsefe Cemiyeti" kurulmuştur.⁵⁸ Derneğin psikoloji, sosyoloji ve felsefeyi bir arada ele alması bu bilimlerin Türkiye'deki kuruluş sürecinde bir arada görüldüğünü göstermektedir.

1928-1934 arasında lise öğretmenleri ve üniversite hocaları bu dernek ve çeşitli dergiler aracılığıyla kurumsallaşmaya katkı sunmuştur. Dernek, Ülken ve arkadaşları tarafından kurulmuştur. Dergisi *Felsefe ve İctimaiyat*'tır. Bu ve başka dergilerde birinci kuşaktan önemli isimler ve lise felsefe öğretmenleri niteliği artırmak amaçlı yazmıştır.⁵⁹ Dernek birkaç kere kapanmış ve kurumsallaşmanın zorluklarıyla uğraşmıştır.⁶⁰ Ülken tarafından canlandırılan dernek, M. Ş. Tunç başkanlığında, "Yeni Felsefe Cemiyeti" adıyla tekrar kurulmuştur. Sadece felsefecilerin değil ilgili meslek gruplarının dâhil olabileceği yapıya bürünmüştür. Bir süre sonra yine kapanmıştır.⁶¹ 1943'te "Felsefe Cemiyeti" Ülken tarafından üçüncü kez kurulmuştur. Amaç düzenli olarak bildiriler sunmak, felsefe sözlüğü oluşturmak, yüksek ve ortaöğretim için kitaplar yayımlamak ve Türk düşüncesine hizmet eden filozofların/felsefecilerin yapıtlarını desteklemektir. Ancak maddi yetersizlik sonucu yeniden kapanmıştır.⁶² Felsefe Cemiyeti'nin felsefi kültürün şekillenmesinde çaba göstermesine rağmen maddi yetersizlikler ve görüş ayrılıklarından kaynaklı kültürel değişimle bağlantılanmak ve halkla buluşmak gibi amaçları tam anlamıyla gerçekleştiremediği söylenebilir. Ancak felsefe geleneklerinin oluşumu açısından dernekleşme çabaları sonlanmamıştır.

"Türk Felsefe Derneği" 1949'da Gökberk başkanlığında, Uygur'un öncülüğündeki yeni bir oluşumdur. Uygur genel sekreterlik görevini Akarsu'yla birlikte yürütmüştür.⁶³ Konferanslar, oturumlar, seminerler düzenlenmiştir. Konferanslardan birisinin "Dilthey'in kültür felsefesi"⁶⁴ üzerine olması kültüre yönelik özel çalışmaların gerçekleştirildiğini göstermektedir. Ancak halkla buluşmak bakımından faaliyetleri sınırlı kalan dernek, 1954'te faaliyetlerini sonlandırmıştır.⁶⁵

1974'te üç kuşaktan isimler "Felsefe Kurumu"nu kurmuştur.⁶⁶ Hızır, Mengüşoğlu, Kuçuradi ve Yıldırım kurucular arasındadır. Başkanlık üye sıfatıyla en yaşlı olan Hızır'a verilmiş ve 1979'da adı "Türkiye Felsefe

⁵⁷ Emel Koç, "Osmanlıdan Günümüze Türkiye'de Felsefe Cemiyetleri," *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 9, sayı: 17 (2011): 489.

⁵⁸ Mahmut Coşkun Değirmencioğlu, *Türkiye'de İlk Türk Felsefe Cemiyeti ve Sonraki Gelişmeler* (Ankara: Odak Yayınları, 2004), 27.

⁵⁹ Arslan Kaynaradağ, "Türk Ortaöğretiminde Felsefe Derslerinin Yeri," *Öğretmen Dünyası Dergisi* sayı: 218 (1998): 9-10.; Vural, *Tanzimat'tan Günümüze Türkiye'de Felsefe*, 78.

⁶⁰ Değirmencioğlu, *Türkiye'de İlk Türk Felsefe Cemiyeti ve Sonraki Gelişmeler*, 127.

⁶¹ Hasan Haluk Erdem, *Aydınlanma Penceresinden Eğitim, Kültür ve Toplum Yazıları* (Ankara: Ürün Yayınları, 2010), 51.; Koç, "Osmanlıdan Günümüze Türkiye'de Felsefe Cemiyetleri," 508.

⁶² Koç, "Osmanlıdan Günümüze Türkiye'de Felsefe Cemiyetleri," 510.

⁶³ Kafadar, *Türkiye'de Kültürel Dönüşümler ve Felsefe Eğitimi*, 242.; Koç, "Osmanlıdan Günümüze Türkiye'de Felsefe Cemiyetleri," 511.

⁶⁴ Değirmencioğlu, *Türkiye'de İlk Türk Felsefe Cemiyeti ve Sonraki Gelişmeler*, 154.

⁶⁵ Vural, *Tanzimat'tan Günümüze Türkiye'de Felsefe*, 79.

⁶⁶ Koç, "Osmanlıdan Günümüze Türkiye'de Felsefe Cemiyetleri," 512.

Kurumu” olarak değiştirilmiştir.⁶⁷ 1980’de başkanlık Kuçuradi’ye devredilmiştir.⁶⁸ Dernek, yurt içinde ve dışında etkinlikler düzenlemiştir. Üyelikte üniversiteye mensubiyet zorunluluğu yoktur. Yayınlarında kültür, bilim, dil, insan ve etik konuları öne çıkmaktadır. İlk kuşaktan beri Alman geleneği aracılığıyla odaklanılan bu konular kültür kavramıyla yakından ilişkili bir bakış sağlamıştır. Derneğin uluslararası ölçekte ülkemizi temsil eden faaliyetlerde yer alması, Unesco nezdinde bir felsefe kürsüsünün kurulmasına ve dünya felsefe gününe yaptığı katkılar ve gençlere yönelik felsefe olimpiyatları dikkate değerdir.

Bir diğer dernek 1987’de kurulan “Türk Felsefe Derneği”dir. İlk başkanlığı Öner yapmış⁶⁹ sonrasında onursal başkanlığa getirilerek görevi Korlaelçi’ye devretmiştir.⁷⁰ Üyeler öğretim üyelerinden oluşmaktadır. “Felsefe Dünyası” dergisi aracılığıyla halka açık etkinlikler düzenlenmiştir.⁷¹ Dernek bünyesinde daha çok Türk-İslam düşüncesi, ahlak felsefesi, sanat felsefesi, bilim tarihi, varoluşçuluk gibi Batı düşüncesini de içine alarak çeşitlenen çalışmalar görülmektedir. Derneğe yakın olan farklı kuşaklardan isimler Türkiye’ye özgü bir felsefe ve tarih kavrayışıyla Türk ve İslam düşüncesi alanına hassasiyet göstermektedir.

2000’lerden sonra dernek sayısı artarak özel konu ve meslek gruplarını içeren dernekler kurulmuştur. 2002’de “Felsefeciler Derneği”, 2007’de “Uludağ Felsefe Derneği”, 2011’de “Aristoteles Felsefe Derneği”, 2014’te “Felsefe, Kültür, Sanat Derneği” ve “Mantık Derneği” kurulmuştur. Ayrıca “Toplum ve Siyaset Felsefesi Derneği” ve “Eğitim Felsefesi Derneği” gibi dernekler de buna örnektir. Dernekleşmede zenginleşme görülürken halk ve felsefe arasında buluşma sağlanmasına yönelik etkili ve sürekli bir gayrete rastlanılmamaktadır.

Halka yönelik faaliyetlerde, Türkiye Felsefe Kurumu dikkat çekmektedir. Türk Felsefe Derneği’nin de halka yönelik sempozyum, panel, konferans türü faaliyetleri olmuştur. Ancak faaliyetlerin hiçbiri yoğun, sürekli ve etkili olamamıştır.

Felsefe kültürünün kurumsallaşma süreçlerinde çeviri faaliyetleri de dil, kültür, düşünme bağlantısı içerisinde değerlendirilebildiği için anlamlıdır. Cumhuriyet döneminde felsefenin dili tartışma konusudur ve çeviri faaliyetleri felsefe kültürünü etkilemiştir. Millî kültür anlayışı dil alanından desteklenirken felsefe bu gelişmeden uzak kalamamıştır. Karakuş’a göre erken dönemde felsefe dilinin Arapça ve Farsça etkisinden çıkarılıp Türkçe yapılması tartışması bir yenileşme çabasıdır.⁷² Öte yandan bu çaba felsefe dilinin fakirleştirilmesi olarak da görülmüştür. Çünkü Cumhuriyet öncesi kullanımdan gelen Arapça kavram sayısı hayli fazladır. Felsefenin dilinin Türkçeleştirilmesi, felsefi bağlamın dönemin millî kültür anlayışıyla buluşturulma çabasına işaret etmektedir. Öz Türkçeleştirme günümüzde de yer yer savunulmaktadır. Felsefenin halkla buluşması açısından dilin kullanımı başlı başına bir tartışmadır. Ancak tartışmanın organize edilerek felsefe kültürü içerisinde etkili bir görüş üzerinde uzlaşamaması aslında felsefecilerin halk kültürüyle buluşma gayesinin bulunmadığı yönünde yorumlanabilir.

⁶⁷ Değirmencioglu, *Türkiye’de İlk Türk Felsefe Cemiyeti ve Sonraki Gelişmeler*, 156-157.

⁶⁸ Kaynardağ, *Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Felsefe- Düşünceler, Etkinlikler, Filozoflar, Söyleşiler*, 422.; Koç, “Osmanlıdan Günümüze Türkiye’de Felsefe Cemiyetleri”, 513.

⁶⁹ Coşkun Değirmencioglu, *Türkiye’de İlk Türk Felsefe Cemiyeti ve Sonraki Gelişmeler*, 161, 164.

⁷⁰ Vural, *Tanzimat’tan Günümüze Türkiye’de Felsefe*, 80.

⁷¹ Recep Alpyağlı, *Türkiye’de Bir Felsefi Gelenek-i Kurmaya Çalışmak: Feylosof Simalardan Seçme Metinler I*, der. Recep Alpyağlı. (İstanbul: İz Yayınları, 2012), 526.

⁷² Rahmi Karakuş, *Felsefe Tasavvurumuz* (İstanbul: Değişim Yayınları, 2003), 188.

Birinci kuşaktakilerin çoğu, yabancı hocalarla birlikte eğitimlerini ve tartışmaları yürütmüştür.⁷³ Edindikleri bilgileri çeviri yoluyla kazandırmışlardır. Ancak bazı kavramlar Türkçeleştirilememiş ve kaynak dildeki söyleniş korunmuştur.⁷⁴ Türkçeleştirme sorununa rağmen 1940'lara kadar aktarma sürmüş ve çeviri faaliyetleri hız kazanmıştır. Klasiklerden başlıca yapıtlar Türkçeye kazandırılmıştır.⁷⁵ Mevcut metinleri kazandırmak özgün düşüncelere ulaşmanın ve felsefe yapmanın ilk aşaması olarak görülmüştür. Maarif Vekilliği'nin 1941'den 1944'e kadar süren İyonya, Antik Yunan ve Avrupa'dan pek çok klasiğin çevirisiyle alandaki eksikleri gidermeyi desteklemesi⁷⁶ önemlidir. Tarihte fikri ve kültürel dönüşümler yoğun çeviri faaliyetlerinin olduğu dönemlerdir. Bu dönemdeki çaba da çağın ruhu içinde halkın aydınlanması adınadır. Çeviri metinler aracılığıyla millî kültür evrensel değerlerle tamamlanmak istenmiştir. Bir yönüyle de Batı kültürünü kendi kültürümüz içerisinde mümkün kılmak istenmiştir. Günümüzde, eksikler olmakla birlikte, Batı ve Doğu dillerinden birçok eser dilimize çevrilmektedir. Birincil kaynakların yanı sıra yan kaynaklarda da azımsanamaz sayıda çeviri gerçekleşmiştir. Ancak çeviriler de dernek faaliyetleri gibi akademik camiayla ve lisans öğrencileriyle sınırlı kalmıştır.

Sonuç ve Öneriler

Çalışmada Türkiye'de felsefe kültürünün çoklu bir yapıda ve üniversitelerdeki felsefe geleneklerinden oluştuğu tespit edilmiştir. Felsefe gelenekleri zamanla yabancı hoca kaynağından uzaklaşsa da Batı felsefesinden uzaklaşmamıştır. Felsefe kültür ve gelenekleri zaman zaman sosyal-siyasal olaylarla şekillenmiş ve felsefeye 'bakma biçimleri' gelişmiştir. Derneklerin yer yer bu bakma biçimleri üzerine oluştuğu söylenebilir. Felsefe kültürü açısından 'yapma biçiminde' ortaklaşmaya işaret edilebilir. Üçüncü kuşak sonrası, gelenekler arasında daha açık ve geçişken bir durum geliştiği gibi kurumsallaşma süreçlerinde geleneğe sıkı sıkıya bağlılıklar da saptanabilmektedir. Üçüncü kuşak sonrası felsefenin bütününe hâkim olma çabası yerine uzmanlaşmalar giderek spesifik hâle gelmiştir. Felsefe kültürü ve gelenekleri yükseköğretimdeki kurumsallaşma içinde öğretim üyesi ve mezun sayısı ile sınırlıdır. Kurumsallaşmanın halkla buluştuğuna dair kayda değer bir bilgiye rastlanamamıştır. Bu sonuçlar ışığında bazı değerlendirmeler sunulabilir.

Felsefe kültürü ve geleneklerin oluşumu Cumhuriyet döneminde yeni bir millî kültürün oluşturulması taleplerine denk gelmiş ve bundan etkilenmiştir. Millî kültürü oluşturmada sosyolojik yönü ağır basan Fransız geleneği tercih edilse de kültürcü yönü ağır basan Alman geleneğiyle kurulan sınırlı bağlantılar dikkate değerdir. Farklı felsefe gelenekleri millî kültürün Batı yöneliminde ve evrensel içeriklerle buluşturulmasında (yabancı hocalarla ilişkilere verilen önem ve çeviri faaliyetleri göz önüne alındığında) katkı yapmanın yollarını aramıştır.

60-70 yıl gibi kısa bir sürede batıdaki farklı akımlar ekseninde felsefe gelenekleri çeşitlenmiştir. Türk ve İslam düşüncesinden gelişen alternatiflerin ayrı bir geleneğe dönüşmesi bir rekabet ortamı yaratmış olabileceği gibi, aynı ortamın gelenekleri akademi içine hapsetmiş olması mümkündür. Bu durum halkla buluşamama nedenleri arasında gösterilebilir. Felsefe alanının özellikleri elbette tek tip bir felsefe kültürü beklentisine da-

⁷³ Değirmencioğlu, *Türkiye'de İlk Türk Felsefe Cemiyeti ve Sonraki Gelişmeler*, 135.

⁷⁴ Güncel Önkal, "Gelecek Kuşaklar İçin Türkiye'de Felsefenin Yeniden Yapılandırılması" *Türkiye'de Felsefe- Sorunlar ve Çözümler* içinde, yay. haz. Celal Türer (Ankara: Türk Felsefe Derneği Yayınları, 2018), 221.

⁷⁵ Denkel, *Düşünceler ve Gerekçeler*, 93.

⁷⁶ Kaynardağ, *Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Felsefe- Düşünceler, Etkinlikler, Filozoflar, Söyleşiler*, 36.

yanmaz. Ancak halk kültürüyle buluşabilmek için ya felsefe kültürü içerisinde bir geleneğin baskın olması ya da farklı geleneklerin asgari ortaklıklar üzerinde bir felsefe kültürünü ortaya çıkarabilmesi gerekir.

Batı eksenli gelenekler Cumhuriyet’in başlarındaki millî kültür anlayışıyla sürdürülebilir bir bağlantı kurmamıştır. Gelişen alternatif ise Cumhuriyet’in başlarındaki millî kültür anlayışından kopuk kalmış ve millî kültürün 80’li yıllar sonrası gelişen muhtevasını desteklemiştir. Bu anlamda, geleneklerin millî kültürle ilişkili özel seçimler yaptıkları ve yön vermekten ziyade yön aldıkları söylenebilir. Farklı geleneklerin adeta kültürel seçimler yaparak karşı karşıya gelmeleri her ikisinin de halk kültüründen uzak kalmasıyla sonuçlanmıştır. Ancak geçmiş ve bugünüyle doğrudan halk kültürü tercih edilebilirdi. Bunun nedenlerinden biri felsefe geleneklerinin felsefi teknik problemlerin dışına bakma çabası sarf etmemesi olabileceği gibi bir diğeri halk kültürüyle ilişkilenen halk bilimin gelişmesinin bir çekim merkezi oluşturamaması olabilir.

Günümüzde ise uzmanlıkların özelleşmesi, çeşitlenmenin artması, gelenekler etrafındaki kümelenmenin azalması ve bireyselleşme, felsefe kültür ve geleneğinin halk kültürü üzerinde etki göstermesine engel olabilir. Yine de bu gelişmeler şimdiki felsefecilerimiz tarafından rekabet, fanatizm ve kutuplaşma yerine çeşitliliğin katkısı olarak değerlendirilebilir. Batı-İslam, felsefe-din, sosyalizm-muhafazakârlık benzeri karşıtlıklar felsefeden ziyade ideolojiye kaymaktadır. Bu açıdan, Türkiye’de felsefe geleneklerinin kendi tarihinden kaynağını alan millîlik ve evrenselliği bir arada taşıyabilme, özgür, özgün-bireysel olup kolektife mâl olabilme, düşüncenin (halkla buluşan ve ona yön veren filozofların yetişebileceği) her zaman yeniden filizlenebileceği umudunu yitirmeme gibi özelliklere yaslanması önerilmektedir. Böylesi özellikler felsefenin karakteri haline getirilebilirse sadece felsefe geleneklerinden değil felsefe kültüründen ve akademi dışıyla ilişkilenecek gibi bazı özelliklerinden bahsedilebilir.

Halkın kültür nesnelerini anlamlandırma ve yorumlamasında katkı yapabilmek için halkbilimin ilgilendiği konulara felsefi bakış önemlidir. Ancak felsefe ideolojiye kaydığı bazı durumlarda anlam ve yorumları sınırlayabilir. Halka ait kültür ürünleriyle ilişkilenecek felsefe kültürü çok yönlü olmalıdır. Halkın bireysel veya kolektif bir düşünce etrafında ve buna ilave yeni düşünceler oluşturarak yeni kültür nesnelere ortaya çıkarmaması da felsefe kültür ve geleneğinin çalışmada sunulan serencamıyla örtüşmektedir. Felsefe kültür ve gelenekleri de halka mâl olmuş kültür nesnesi denilebilecek niteliğe aday eserler ortaya koyamamıştır. Millî kültür ve günümüz küreselleşme süreçleri bir arada değerlendirildiğinde son yüz yılda dikkat çekici felsefi bir kültür nesnesinin üretilmemesi aslında gelecek açısından bir sorundur. Bu, Türk Kültür ve Düşünce Tarihinin, daha eski tarihlerdeki başarılarıyla kıyaslandığında daha iyi anlaşılabilir. Bu anlamda son yüzyıldaki felsefe kültür ve geleneklerinin ürettiği felsefi metinlerin etki boyutuyla daha eski dönemlerdeki felsefi metinlerin etki boyutunun kıyaslanması yönünde çalışmalar yapılması önerilmektedir.

Modern üniversitelerdeki felsefe geleneklerine ait bireylerin kendi odaklarına saplanarak ve sadece derine inerek eserler sunmaları ve salt akademik bir kavrayış içinde halka yönelik bir sorumluluk duymamaları aslında bir felsefe yapma biçimidir. Bu biçim felsefeyi ‘sarmaşıklar içinde baykuş’ başka deyişle sadece entelektüelin ya da aydınının kültürü gibi göstermektedir. Tarihte halk bilgeliği, kolektif tefekkür ya da pratik hikmet olarak ifade edilebilen düşüncelerin bulunduğu eserler kendini halk kültüründen beslemiş ve halka yönelik kültür ürünleri vermiştir. Cumhuriyet döneminde hem Batı hem de İslam felsefesine yönelen geleneklerde entelektüel kültür anlamındaki felsefe kültürü modern felsefe yapma biçimleriyle sınırlanmıştır. Bu durum seçilen konu kadar felsefe yapmanın ne demek olduğunun ve sınırlarının coğrafyamız, medeniyetimiz ya da

düşünme biçimimiz dışında kurgulanmasıyla ilgilidir. Aynı şekilde Hint, Çin düşüncesi vb. de uzun zaman modern dönem dünya literatüründe felsefe sayılmamıştır. Bu kabul veya kavrayış değişebilirse halk kültürünün sunduğu düşünce içeriği ve geleneği ile entelektüelin kültürü olan felsefe birbiriyle buluşabilir. Kaldı ki halka mal olmuş kültürel eserler sunabilmek bir tarafa sınırlı sayıda makale ve akademik kitap dışında halkın kültür ürünleriyle ve gelenekleriyle buluşan felsefi çalışmalar söz konusu değildir.

Küreselleşme süreçlerinin bir taraftan alt kültürlerle ve çeşitlenmeye yönelirken diğer taraftan teknolojik imkânlarla birlikte dünyada kültürel tek tipleşme getirebileceği varsayılmaktadır. Günümüzde millî kültür ve halk kültürünün korunabilmesi ve etkin bir şekilde gelişmesi için felsefe kültürüne özel bir özen göstermek gerekir. Bunun için de bazı öneriler sunulabilir.

Felsefe geleneklerinin ve bireysel çalışmaların bugünkü durumunda Türkiye’de felsefe kültürünün oluşumu için yeni teknolojilerden faydalanarak gelenekler arası daha fazla iş birliği ve yayın yapılabilir. İşbirliğinin getirdiği diyalog ve tartışmalar eski tarzda kutuplaşmaları aşacak şekilde artırılabilir.

Felsefe gelenekleri, felsefe kültürü, millî kültür, halk kültürü arasındaki bağlantılar çekirdeklerden genişleyen ancak iç içe geçen halkalar gibi görülebilir.

Kültürün özneler-arası oluşu ve felsefenin kültürle bağlantıları dikkate alındığında, felsefe bölümlerinin gelişimine özel önem verilebilir. Felsefe bölümlerinin daha az tercih edilmeye başlandığı bu dönemde ekonomik kaygıların genelde kültür ve felsefe ilişkisine özelde felsefe kültürünün gelişimine engel olmamasına dikkat edilmelidir.

Felsefe gelenekleri ve kültürünün halk kültürüyle buluşabilmesinde felsefe ve eğitim ilişkisine kültür alanı üzerinden bakan çalışmalar yapılabilir.

Felsefe alanında teknik ve alan içi incelemelerin yanı sıra halka yönelik eserler daha fazla kaleme alınabilir. Bu tarz eserler yok denecek kadar azdır. Bu amaçla yazılan eserler ve yapılan çalışmalarda felsefenin dili doğrudan halkın kullandığı ve bildiği kavramlar üzerine kurulabilir. Aşırı akademik ve teknik bir dil yerine canlı, örneklerle zenginleştirilmiş, yer yer eğitici ve yeni-bilinmeyen kavramları kazandırmaya dönük bir dil kurulabilir.

Felsefenin sadece örgün eğitim kurumlarıyla değil yaygın eğitim kurumlarıyla ilişkisi unutulmamalıdır. Birçok şehirde felsefe bölümünün kurulmuş olması halka yönelik çok sayıda ve türde felsefi çalışmayı hayata geçirmek için bir imkân gibi görülebilir.

Halka yönelik çalışmalar ya dernekler üzerinden ve onların desteklenmesi ya da devletin bu amaçla kurumlar organize etmesi yoluyla yürütülebilir. TÜBİTAK tarafından okullara yönelik gerçekleştirilen “Bilim Söyleşileri” önemli bir örnektir. Felsefeciler bu söyleşilerde görev alabileceği gibi halkın kültür ürünlerini felsefi açıdan değerlendiren söyleşileri düzenli olarak organize edebilir.

Felsefe alanında halk kültürü üzerine özel olarak eğilmek, kültür ürünlerine felsefe dergi ve kitaplarında yer vermek gereklidir. Özellikle halk bilimi alanındaki kuram ve yöntemlere katkı yapmaya dönük ve konu

çeşitliliğini takip ederek fikri arka planı yorumlayabilen disiplinler arası çalışmaların artırılması çabası karşılıklı desteklenmelidir.

Kaynakça

- Alpyağıl, Recep. *Türkiye’de Bir Felsefi Gelenek-i Kurmaya Çalışmak: Feylosof Simalardan Seçme Metinler I*. Derleyen: R. Alpyağıl, İstanbul: İz Yayınları, 2012.
- Alver, Köksal. “Anadoluculuk ve Hilmi Ziya Ülken,” *AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi* 3(1), (2001): 133-138.
- Arıcı, Murat ve Filiz Sarı. “Prof. Dr. Ali Osman Gündoğan ile Söyleşi: Bergson’da Zihin-Beden Problemi, Nurettin Topçu’nun Bergson Eleştirileri ve Türkiye’de Felsefe,” *Metazihin* 4(2), (2021): 127-142.
- Arslan, Hüseyin Tolga. “Dârülfünûn’dan İstanbul Üniversitesi’ne Felsefe Öğreniminin Yapılandırılması,” *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* 16(61), (2017): 51-86.
- Bayraktar, Levent. “Bir Düşünce Ekolü Olarak Anadoluculuk,” *Felsefe Dünyası* 49, (2009): 69-80.
- Bayraktar, Olcay. *Millî Eğitim Düşüncemiz ve Yapılandırmacılık: Felsefi Sosyolojik Tarihi Boyutlarıyla*. Ankara: Eskiyei Yayınları, 2021.
- Bozkurt, Nejat. *Felsefe Işığıyla Arayışlar*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2012.
- Çotuksöken, Betül. *Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Öğretim ve Araştırma Alanı Olarak Felsefe-Seçilmiş Metinlerle*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, 2001.
- Çotuksöken, Betül. *Felsefe: Özne-Söylem*. İstanbul: İnkılap Yayınları, 2002.
- Çukurova Üniversitesi. “Çukurova Üniversitesi Bölüm Hakkında.” Erişim 13 Ağustos 2016. <http://egitim.cu.edu.tr/tr/detay.aspx?pageId=1563>
- Değirmencioglu, Mahmut. Coşkun. *Türkiye’de İlk Türk Felsefe Cemiyeti ve Sonraki Gelişmeler*. Ankara: Odak Yayınları, 2004.
- Denkel, Arda. *Düşünceler ve Gerekçeler*. Ankara: Doruk Yayınları, 2003.
- Direk, Zeynep. “Türkiyede Felsefenin Kuruluşu,” *Defter* (33), (1998): 85-95.
- Doğan, Mehtap. “Türkiye’de Felsefenin Bugünü: Lisans Müfredatlarının Sayısal Analizi” *Türkiye’de Felsefe- Sorunlar ve Çözümler* içinde, Yayına Hazırlayan: C. Türer, 231-255. Ankara: Türk Felsefe Derneği Yayınları, 2018.
- Er, Sadık Erol, Mustafa Günay, Semir Temiz ve Onur Varolun. “Türk Düşüncesinde Nietzsche Alımlaması: Eğilimler ve Figürler,” *Beytulhikme an International Journal of Philosophy* 10(1), (2020): 271-379.
- Erdem, Hasan Haluk. *Aydınlanma Penceresinden Eğitim, Kültür ve Toplum Yazıları*. Ankara: Ürün Yayınları, 2010.
- Gutting, Garry. *Gündelik Hayatta Felsefe Nasıl Kullanılır?*. Çeviren: T. Ayteş, İstanbul: The Kitap Yayınları, 2018.
- Hizmetli, Mustafa. “Prof. Dr. Mehmet Vural ile Türkiye’de Felsefe Üzerine Söyleşi,” *Çeşm-i Cihan: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E-Dergisi* 7(1), (2020): 153-169.
- Kafadar, Osman. “Felsefe Öğretiminin Türk Eğitim Sistemine Girişi ve Tarihi Gelişimi,” *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 27(1), (1994): 279-288.
- Kafadar, Osman. “Türkiye’de Yükseköğretimde Felsefe Eğitimi- Tarihsel Gelişim ve Lisans Eğitiminin Bir İncelemesi.” Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 1998.
- Kafadar, Osman. *Türkiye’de Kültürel Dönüşümler ve Felsefe Eğitimi*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2000.
- Karakuş, Rahmi. *Felsefe Tasavvurumuz*. İstanbul: Değişim Yayınları, 2003.
- Kaynaradağ, Arslan. “Türk Ortaöğretiminde Felsefe Derslerinin Yeri,” *Öğretmen Dünyası Dergisi* 218, (1998): 8-12.
- Kaynaradağ, Arslan. *Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Felsefe- Düşünceler, Etkinlikler, Filozoflar, Söyleşiler*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002.
- Kili, Suna. *Atatürk Devrimi Bir Çağdaşlaşma Modeli*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1995.
- Koç, Emel. “Konya Enerjetizm Felsefe Okulu,” *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi* 1(1), (2009).
- Koç, Emel. “Osmanlıdan Günümüze Türkiye’de Felsefe Cemiyetleri,” *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 9(17), (2011): 489-520.
- Önkal, Güncel. “Gelecek Kuşaklar İçin Türkiye’de Felsefenin Yeniden Yapılandırılması” *Türkiye’de Felsefe-*

- Sorunlar ve Çözümler* içinde, Yayına Hazırlayan: Celal Türer, 215-229. Ankara: Türk Felsefe Derneği Yayınları, 2018.
- Özlem, Doğan. *Türkçede Felsefe*. İstanbul: Notos Yayıncılık, 2015.
- Roure, Pascale. "Rakip Paradigmalar: Alman Felsefesinin İstanbul Üniversitesine Girişi," *Felsefe Arkivi* (49), (2018): 37-51.
- Sakarya Üniversitesi. *Değişen Üniversite ve Felsefe Eğitimi*, III. Felsefe Çalıştayı. Erişim 27-28 Mayıs 2011.
- Soykan, Ömer. Naci. "Felsefede Gelenek Oluşturmak," *Felsefelogos* 2(5), (1998): 28-34.
- Topakkaya, Aslan. "Gelecek Kuşaklar İçin Türkiye'de Felsefenin Gelişiminde Alman Felsefesi ve Filozoflarının Rolü" *I. Uluslararası Tarihi ve Kültürel Yönleriyle Türk-Alman İlişkileri Sempozyumu* içinde, Editör: Ramazan Çalık, Claus Schönig, Mustafa Çıpan ve Hüseyin Muşmal, 461-466. Konya: TC. Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü ve Teknoloji Enstitüsü, 2010.
- Utku, Ali. "Nurettin Topçu: İtaatkarlık ve İsyen Bir İnanç Psikolojisi Taslağı," *Temaşa Felsefe Dergisi* sayı: 5 (2016): 33-48.
- Ülken, Hilmi Ziya. *Türkiyede Çağdaş Düşünce Tarihi*. İstanbul: Ülken Yayınları, 2005.
- Vural, Mehmet. *Tanzimat'tan Günümüze Türkiye'de Felsefe*. Ankara: Elis Yayınları, 2018.
- Yıldız, Yakup. "Bergsonculuğun Türkiye'ye Girişi ve Türk Felsefesine Etkisi," *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 17, (2011): 331-358.
- Yıldız, Yakup. "Mustafa Şekip Tunç ve Türk Felsefesindeki Yeri," *Kutadgubilig: Felsefe Bilim Araştırmaları* 18, (2010): 73-103.
- YÖK. "Felsefe Programı Bulunan Tüm Üniversiteler." Erişim 27 Haziran 2022. <https://yokatlas.yok.gov.tr/lisans-bolum.php?b=10068>
- Yücel, Hasan Ali. *Türkiye'de Ortaöğretim*. Ankara: Kültür Bakanlığı Millî Kütüphane Basımevi, 1994.